

Wandeling **trage wegen**

Rondom het kasteel

i.s.m. werkgroep trage wegen Hoogstraten

inleiding

Hoogstraten heeft een rijk verleden. De sporen daarvan kunnen we op verschillende plaatsen terugvinden. Velen kennen ongetwijfeld de prachtige Vrijheid en de statige Sint-Catharinakerk. Ook het mooi gerestaureerd begijnhof, erkend als Unesco Werelderfgoed, is een toeristische trekpleister. Weinigen zijn echter vertrouwd met het aantrekkelijke groen en historisch kader rond het kasteel van Hoogstraten. Op amper een vierkante kilometer liggen tal van mooie monumenten die deze boeiende geschiedenis aanschouwelijk maken en waarlangs op een gemakkelijke en veilige manier kan gewandeld worden via oude deels nog onverharde trage wegen.

Ankerplaats Kasteel van Hoogstraten

Dit waardevol erfgoedlandschap rond het kasteel werd 'verankerd' als goed-gekeurde en beschermde ankerplaats. Ankerplaatsen zijn de meest waardevolle landschappen van Vlaanderen omwille van hun contextwaarde, gaafheid, herkenbaarheid, identiteit en natuurlijkheid. De ankerplaats 'Kasteel van Hoogstraten' situeert zich tussen de dorpskernen van Hoogstraten en de deeldorpen Wortel en Minderhout. Centraal in het gebied bevindt zich het complex van het voormalig kasteel van Hoogstraten omgeven met slotgracht en hoeve. Via het eeuwenoude Stipstappenpad wandel je vanaf de kerk van Wortel langs het kasteel door dit erfgoedlandschap via verschillende historische monumenten tot aan de kerk van Minderhout. Onderweg passeer je de meanderende rivier de Mark die het gebied doorkruist. Onze wandeling loopt over nog mooie en gehervardeerde oude buurt- en voetwegen. Ondertussen beter gekend als trage wegen.

Wat zijn trage wegen?

Oude buurt- en voetwegen, soms ook zandwegen, kerkwegels of richtpaden genoemd, werden in vroegere tijden gebruikt door voetgangers om de kortste, meestal gerichte weg te nemen naar een ander kerkdorp, een kapel of een belangrijk eindpunt.

De meeste buurt- en voetwegen werden in 1841 opgetekend in de Atlas der Buurtwegen, met onderscheid van twee

soorten wegen. De 'karsporen' werden chemins genoemd in de Atlas en de voetwegen of 'smalsporen' sentiers. Al deze buurtwegen zijn openbaar, m.a.w. ze mogen door iedereen gebruikt worden, ook al is de grond soms eigendom van een particulier. Deze mag de doorgang niet belemmeren. De gemeente is de wegbeheerder, houdt toezicht op deze paden en zorgt tenslotte ook voor het onderhoud ervan.

Feitelijke buurtwegen zijn de voetwegen die later (na 1841) ontstonden in het landschap. Het zijn ook paden met een openbaar karakter en dit doordat ze dertig jaar of langer door iedereen gebruikt werden, waarna ze definitief een openbaar statuut hebben verkregen gelijk aan dit van de buurtwegen opgenomen in de Atlas.

Trage wegen zijn paden of wegen die bestemd zijn voor niet-gemotoriseerd verkeer. Je vindt ze overal: op het platteland, in een dorpskern of verkaveling. Verhard of onverhard, breed of smal: een trage weg kan alle vormen aannemen. Of een weg traag is, hangt dus uitsluitend af van de gebruikers. Samen vormen al die veldwegen, kerkwegels, jaagpaden, holle wegen, bospaden en doorsteekjes een dicht netwerk waar zachte weggebruikers graag fietsen en wandelen. Bovendien zijn deze wegen vaak historische verbindingen met een uniek verhaal en een boeiende geschiedenis, zoals je verderop in deze wandelfolder kunt ontdekken!

1. BEGIJNHOF

Het begijnhof van Hoogstraten werd vermoedelijk in de eerste helft van de 14de eeuw gesticht. Het verschil tussen een begijn en een kloosterzuster is dat bejinnen geen eeuwige geloftes hadden. Zij legden ook geen gelofte van armoede af en mochten hun eigendommen behouden. Bij haar intrede in het begijnhof moest de begijn een borg kunnen voorleggen die aantoonde dat zij welstellend genoeg was om in haar eigen onderhoud te kunnen voorzien. In 1972 stierf de laatste begijn.

De bejinnen met begijnhofpastoor Ceulemans, begin jaren dertig

2. 's BOSCHSTRAAT

De 's Boschstraat was de oude Middeleeuwse weg naar 's Hertogenbosch. In de Middeleeuwen was Hoogstraten een belangrijke markt- en stopplaats voor handelaars. Hoogstraten was immers geen landbouwdorp maar een 'Vrijheid' die het recht had om markt te houden en ook poorters had die handel mochten drijven. De 's Boschstraat lijkt nu een gewone straat maar was dus een belangrijke verkeersader. Vergelijk het nu met de E19!

3. STIP-STAPPENPAD

Het Stipstappenpad is een eeuwenoude voetweg achter het kasteel van Hoogstraten. De voetweg werd al honderden jaren geleden door de inwoners van Hoogstraten, Wortel en Minderhout veelvuldig gebruikt als voetweg tussen de dorpen.

Ferrariskaart 1775 met het Stipstappenpad en het kasteel van Hoogstraeten

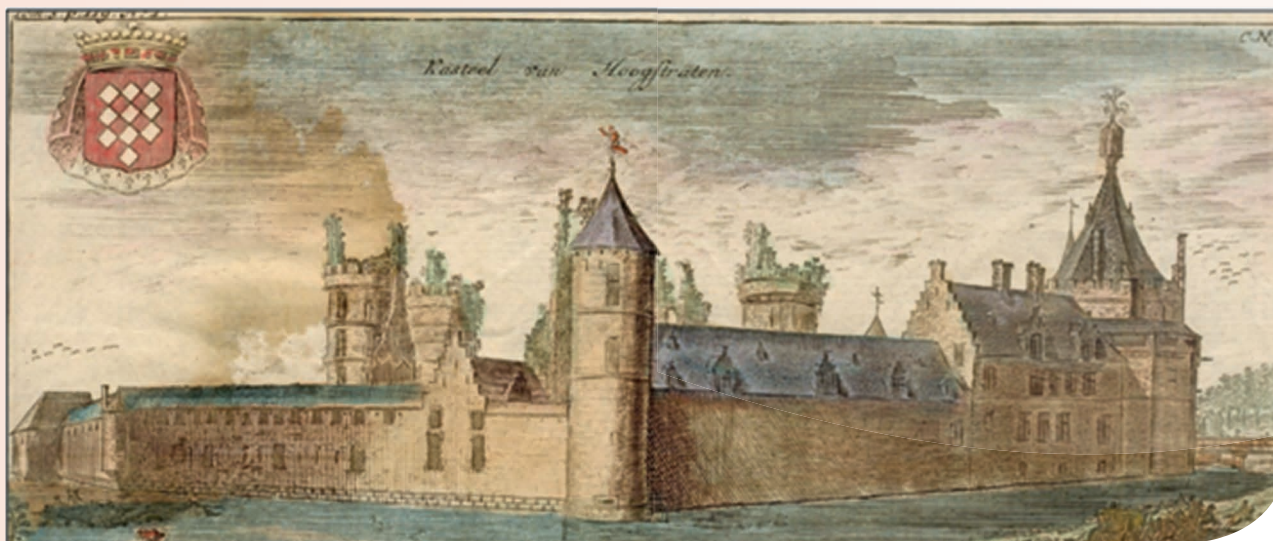
4. HET KASTEEL

De oorsprong van het kasteel is niet duidelijk. Eén van de grote mysteries is de oude naam van het kasteel: het slot van Gelmel. Wie is Gelmel? In de loop der eeuwen werden hier verschillende antwoorden op gegeven. Volgens sommige was Gelmel een Hun, een Noorman of de Vandalenkoning Gilimer. In de 12de eeuw bestond er in het hertogdom Brabant een familie Gelmele. Zijn zij de eerste bewoners van het Gelmelslot?

In de 15 de eeuw liet Jan IV van Kuyc het alvast verbouwen. Antoon de

Lalaing en Elisabeth van Culemborg lieten het dan weer door Rombout Keldermans omvormen tot een buitengewoon prachtig kasteel. Het bestond uit een binnenkasteel, omringd door een slotgracht en een voorburcht, die ook omringd werd door een gracht. Mitterij in de jaren 1602-1604 en branden in 1729, 1752 en 1768 leidden uiteindelijk tot het verval van het kasteel. Het oude binnenkasteel is nu volledig verdwenen. Enkel van de voorburcht zijn nog delen uit de zestiende eeuw overgeble-

ven. In 1810 werd er een bedelaarsgesticht ingericht, later zou het een landbouwkolonie en toevluchthuis worden. Nu is het een Penitentiair Schoolcentrum. Deze strafinrichting in Hoogstraten heeft sinds de oprichting in 1931 een aparte plaats in het Belgische gevangeniswezen. Het is de enige strafinstelling in Vlaanderen waar systematisch beroepsopleidings-programma's voor gedetineerden georganiseerd worden.

Het kasteel in 1678

5. TIKKEN-HAENWEG

De Tikkenhaenweg is uniek, omdat hij deels op de rijksgrens tussen België en Nederland ligt. Daardoor werd hij, al bij de opmaak van de Atlas der Buurtwegen, officieel “gemeenschappelijk verklaard krachtens de conventie van 5 november 1842 tussen België en Nederland”. De Grensdreef kreeg toen overigens hetzelfde statuut. Deze buurtweg bleef ook jarenlang intact als karspoor, maar raakte de laatste jaren overwoekerd. Op de landelijke Dag van de Trage Weg in 2011 werd deze weg terug toegankelijk gemaakt.

6. DE BALLON

In Castelné kwam op 21 november 1870 de eerste (verdwaalde) luchtpost van Nederland aan. De luchtballon kwam uit het door Pruisen omsingelde Parijs met 220 kilo post.

Castelné is van oorsprong een kransakkerdorp. Het is opgebouwd tussen de Mark en de Hollandse loop, een aftakking van de Mark ten zuiden. Het is een hooggelegen akkercomplex, deels ingesloten door de twee beekdalen van de Mark en de Hollandse loop. De oorspronkelijke weg met de hoeves loopt als een krans tussen de hoger gelegen akkers en de lager gelegen beemden. Wanneer je bij het afdraaien op Schootsenhoek verderop de Schrans opwandelt, loop je op het eerste deel van de oude kransweg. Aan de overkant van de weg Minderhout-Baarle (de Hoogstratensebaan of ‘Rooie Weg’), loopt de rest van de oude kransweg. Deze komt uit op het Castelse gehucht ‘t Groeske. Als je op je tocht goed naar de glooiing van het landschap kijkt, zie je het verschil tussen hoge akkers en de lage beemden. De

mooie oude hoeves waar je langs wandelt vullen het plaatje aan. Dit verhaal kan je ook nalezen op het ANWB-bord aan het kruispunt van Schootsenhoek en de ‘Rooie Weg’.

Wist je trouwens dat, hoewel Castelné Nederlands grondgebied is, het sinds mensenheugenis deel uit maakt van de parochie van Minderhout? Logisch: de wandelafstand tot deze kerk is véél korter dan die naar Baarle-Nassau, waarvan Castelné gemeentelijk deel uitmaakt (2 km tegenover 10 km!).

7. TOKE SJOKE

“Den dodendraad” was een elektrische grensversperring, die de Duitsers tijdens WO I plaatsten tussen het bezette België en het neutrale Nederland. De draad werd echter in een zo recht mogelijke lijn getrokken. Daardoor kwamen de ‘drie Belgische bulten’ in het noorden van het land in een vacuüm te liggen tussen den Dodendraad en de Nederlandse grens. Deze laatste werd door Nederland ook bewaakt ter verzekering van de Nederlandse neutraliteit. Zo werden vanaf najaar 1916 tot 11 november 1918 Noord-Minderhout, Meer, Meerle en Meersel-Dreef volledig afgesneden van Hoogstraten. Maar net zo werd Castelné (NL), weliswaar vrij gebied, totaal afgesneden van de parochie en school in het Belgische Minderhout.

De draadversperring werd niet voor niets dodendraad genoemd: hij stond nl. onder stroom (+/- 2000 volt). Voor velen in deze regio was

die dodendraad aan de grens de eerste kennismaking met ‘elektricitet’, vaak met dodelijke afloop tot gevolg.

Zo ook in het verhaal van Sjoke en Toke Verheijen. Catharina, “Toke”, was dienstmeid in Minderhout, zus Joanna, “Sjoke”, woonde in bij haar ouders op Castelné (nu Schrans 3), samen met haar zoon-tje. “Den dodendraad” scheidde beide zussen. Toch hielden ze contact met elkaar aan de draad zelf. De oudere Duitse grenswacht ter plekke werd van steekpenningen voorzien en kneep een oogje dicht. De laatste nieuwtjes werden dan uitgewisseld en vaak werden er ook pakjes over den draad gegooit. Op 9 oktober 1916 liep het echter dramatisch mis. Toke wilde aan de Belgische kant, een pakje over de dodendraad gooien naar Sjoke. Door de wind raakten Toke’s rok en haren de draad. 2000 Volt gierde door haar lijf. Sjoke,

aan Nederlandse zijde, wilde haar zus redden en greep haar in blinde paniek vast. De zussen stierven onmiddellijk ter plekke.

8. KAPEL VAN MINDERHOUT

De kapel van Onze-Lieve-Vrouw dankt haar naam aan haar legendarisch ontstaan: “Waar nu het kapelletje staat, was er vroeger niets meer dan woeste grond en struikgewas met doornen. Op een dag vond een jong meisje al spelend een ‘schone pop’ onder een struik. Toen ze blij de vondst aan haar moeder toonde, zag deze vrij snel dat het geen gewone speelpop was en borg het zorgvuldig weg. Groot was de verwondering toen de vondst de volgende dag verdwenen bleek te zijn. Het meisje ging opnieuw op zoek en vond het beeldje weer op

de plaats waar zij het de vorige dag gevonden had ... bij de struik. Dit wonderbaarlijk verhaal werd aan de pastoor verteld die besloot om het beeld in processie naar de parochiekerk te brengen. Tot driemaal toe werd het beeld naar de kerk gebracht en driemaal keerde het terug naar de houtstruik. Men wist niet beter dan een kapel te bouwen op de plaats waar Maria duidelijk vereerd wenste te worden.”

De legende blijft in de eerste plaats een mondelinge volksoverlevering, maar ook officiële documenten uit

1650 spreken van een ‘miraculeus beldeken’ in een ‘oud capelleke’. Van de vroegste periode en de bouw van de eerste kapel is geen archief bewaard. De bouw van de tweede kapel in 1650 werd wel gedocumenteerd. Naar men zegt, is de volledige bouw van de kapel betaald met de giften van bedevaarders. De eerste steen werd gelegd door Waltman van Dyck. Hij zou 28 jaar lang pastoor blijven in Minderhout. Hij resideerde op het Withof, eigendom van de Sint-Michielsabdij van Antwerpen.

De kapel van Onze-Lieve-Vrouw van den Akker met een nu verdwenen voetweg

9. WITHOF

Opgravingen door architect Y. Van den Brande verwijzen naar een oorspronkelijke toestand in de vorm van een versterkte nederzetting of eventuele motte met woontoren. In 1295 wordt in een oorkonde een pastorie in Minderhout vermeld. Vermoedelijk was dit het Withof. In de tweede helft van 15de eeuw, toen in opdracht van de bloeiende Sint-Michielsabdij een nieuwe parochiekerk werd opgetrokken, werd hoogstwaarschijnlijk ook

de bestaande pastorie herbouwd tot een “groot pastoorshuys”, zoals vermeld in 1581. Gedurende de Tachtigjarige Oorlog werd het goed ettelijke malen verwoest, onder meer in 1581. Vanaf 1640 tot de inval van de Fransen in 1794 voerden de opeenvolgende pastoors gestadig verbouwings- en onderhoudswerken uit conform de wisselende noden en mode van de tijd: een oude gevelsteen met jaartal “1663” en een

oude gedenksteen met inscriptie “ad maiorem dei deiparaeque et S. Norberti gloriam A MDCLXVI” (1666) wijzen wellicht op verbouwingen aan het Withof ten tijde van pastoor F.W. van Dijk, pastoor van 1640 tot 1668. Zijn nota's vermelden het optrekken van een brouwerij aan de linkerzijde van de poort in 1664..

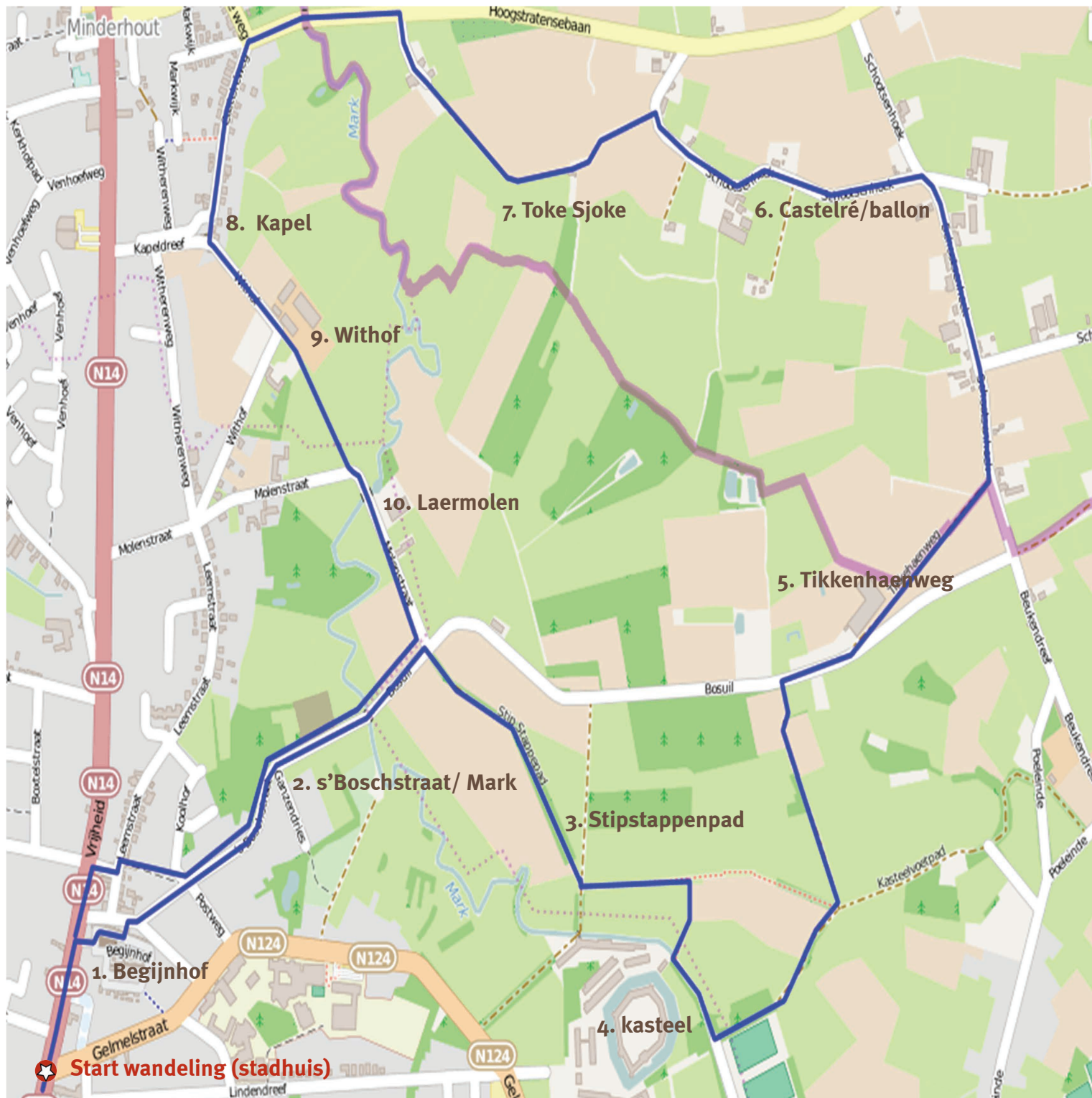

10. WATERMOLEN

Reeds van vóór 1381 stond op deze plaats een watermolen die 'Laermolen' werd genoemd ('Het Laer' = een onbebouwd, drassig weiland). Aanvankelijk was het enkel een graanmolen, later was er ook sprake van een slagmolen of oliemolen voor het pletten van oliehoudende zaden.

In de loop der jaren werd de molen meermaals verwoest en wederopgebouwd. Enkele enthousiaste Hoogstratenaren, verenigd in vzw De Laermolen, hebben deze molen tussen 2000 en 2004 terug in zijn vroegere glorie hersteld. Zelfs het waterrad draait weer!

★ Start wandeling (stadhuis)